

LES ÉLITES POLÍTIQUES DE LA CATALUNYA DEMOCRÀTICA

Joan Botella
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Les hipòtesis bàsiques de la teoria elitista clàssica porten a suposar una profunda *continuitat* en les característiques estructurals del grup dirigent (en sentit ampli), fins i tot a través dels canvis del sistema polític, i fortes *similituds* entre les diverses forces actuant en el sistema polític. Per dir-ho amb poques paraules, ni el canvi ni els partits són massa importants: «Sempre manen els mateixos», coincidirien a dir analistes reaccionaris i anarquistes primitius.

L'experiència del que ha succeït a Catalunya des de la transició democràtica pot ser vista com un bon exercici de contrast d'aquelles hipòtesis. En concret, i pel que aquí interessa, el canvi polític ha implicat en el nostre país:

- a) El replantejament del lloc de Catalunya en el conjunt d'Espanya, amb el reconeixement explícit de la seva llengua i la seva cultura i de la legitimitat de l'accés dels catalans al centre decisor del sistema estatal.
- b) La creació i posada en marxa d'un entramat institucional propi, la Generalitat, de característiques democràtiques i representatives.
- c) La renovació dels governants locals, que constitueixen a Catalunya un grup singularment nombros i dotat d'importants poders.
- d) La implantació d'un sistema competitiu de partits, amb característiques formals de masses, corregides per importants elements de suport públic a la seva existència i la seva acció (finançament, accés als mitjans de comunicació de titularitat pública, etc.).

Tots aquests elements són els que, en mesura més o menys important, poden portar a una caracterització de l'*élite* política catalana. Sense que les dades avui disponibles permetin procedir a una anàlisi amb pretensions d'exhaustivitat, sí que se'n poden aportar les suficients per a apuntar a una primera panoràmica, sotmesa, com és natural, a ulteriors anàlisis més aprofundides i a refutacions.

Un últim advertiment abans d'entrar en matèria: un dels *locus* clàssics de la teoria elitista és el de la «cumulativitat dels recursos» de poder, i.e., el de la continuïtat (o no) entre grup políticament dominant i grups dominants en altres esferes de la vida social (econòmica, religiosa, cultural, etc.). Una presentació limitada exclusivament al grup polític podria fer creure que partim d'una hipòtesi d'independència del polític respecte d'aquestes altres esferes de poder. No és aquest el cas; el fet és que, si les dades disponibles sobre els actors polítics són encara escasses, les referents als grups socials i econòmics, al panorama del món de la cultura o a la burocràcia (per mencionar només tres exemples d'òbvia importància) són senzillament inexistents. En aquestes condicions, la limitació de l'anàlisi al pla polític es deu a raons purament fàctiques, i no a un «*parti pris*» metodològic. En tot cas, serveixi aquesta observació per retre homenatge a la major obertura i transparència dels «polítics», en comparació amb altres sectors dirigents; serveixi també per llançar aigua al vi d'alguns entusiastes de la «societat civil».

ALGUNES PREGUNTES

D'acord amb el caràcter encara fragmentari i preliminar de les informacions disponibles, pot ser útil organitzar la nostra presentació no com un conjunt rígidament estructurat de proposicions, sinó en termes de grans disjuntives, i subratllar-ne la rellevància analítica i la tendència que sembla afirmar-se.

Una élite vella o nova?

L'*élite* política de la Catalunya democràtica és una *élite* essencialment nova. Encara que aquí podríem intentar fer un *excursus* per distingir entre efectes de *període* i de *relleu generacional*, el fet és que el personal polític de la Catalunya democràtica s'afirma com un grup que apareix en les institucions polítiques després del 1977. Procedeix en bona part de les forces

d'oposició democràtica sota el règim franquista (el que és encara subratllat en les biografies oficials que acompanyen les candidatures electorals, suggerint que continua sent considerat com un element «positiu» pels electors), i incorpora també amplis sectors sense tradició política prèvia.

És molt escassa, en canvi, la recuperació d'autoritats del règim anterior. Ve al cas recordar aquí la difícil elecció de López Rodó com a únic diputat d'AP a Catalunya el 1977; a un altre nivell, la designació de Gomis com a conseller de Governació fou criticada des d'aquest angle, però (amb independència d'altres consideracions) el que és significatiu és que els casos de recuperació siguin tan comptats.

Això podria semblar obvi en institucions «noves», com la Generalitat, o profundament renovades per la mediació del sistema de partits, com la representació al Parlament central. Seria, en canvi, menys obvi, en el pla del govern local, on el localisme, la rellevància de certes personalitats «notables» o les dificultats d'implantació dels partits podrien conduir al manteniment de velles autoritats en el nou sistema polític.

Tenint en compte els Ajuntaments elegits el 1979 i el 1983, 219 de les 1.897 possibles «posicions» d'alcalde corresponien a alcaldes procedents del període anterior. Això voldria dir una xifra lleument superior al 10 per cent (sobre les possibles posicions, repeteixo, no sobre els alcaldes). El fenomen es concentra particularment en els municipis lleidatans i tarra-gonins, i es vehicula políticament a través de candidatures independents, en un primer moment, i de Convergència i Unió, ulteriorment.

Aquest tant per cent pot ser considerat important o no; tendeixo més aviat a considerar-lo d'escassa rellevància, essencialment per dues raons: es tracta, en la pràctica totalitat dels casos, de municipis petits, agraris i allunyats dels corrents generals de la vida política. En altres paraules, és probable que el perfil polític d'aquests alcaldes fos poc rellevant, tant en el règim anterior com en l'actualitat.

En segon lloc, cal tenir en compte la situació de descomposició viscuda per molts Ajuntaments en els últims anys del franquisme, que va fer possibles situacions entre paradoxals i pintoresques en més d'un cas. Per mencionar només un exemple, un municipi del Maresme tenia ja l'any 1975 un alcalde del PSUC (que, entre parèntesis, no ha estat mai reelegit).

Més complexa (i molt menys estudiada) és la situació en el pla de l'Administració. Tant l'Administració de la Generalitat com l'Administració local s'han nodrit de funcionaris de carrera procedents en bona part de l'anterior etapa política —el que, per descomptat, no vol dir identificats amb l'estil i els valors polítics del franquisme. Els nous governants, davant la impossibilitat de prescindir d'aquest funcionariat i davant la dificultat de la sempre anunciada (i sempre ajornada) reforma de l'Adminis-

tració, han tendit a envoltar-se d'un ampli cercle de nous funcionaris, més basats en relacions de confiança, en els nivells alts i fins i tot mitjans de les estructures administratives i del sector institucional parapúblic.

Tot això ha conduït a un fort desenvolupament quantitatiu del sector públic a Catalunya, el que representa un fet profundament nou en la vida catalana i d'un abast potencialment important en la configuració dels cercles socials dirigents. Alhora, la juxtaposició d'aquells dos grans tipus de servidors públics (dibuixats aquí, com és evident, amb traços molt gruixuts) comporta problemes d'altre ordre, ja que sovint aporten valors, formacions, tradicions intel·lectuals, connexions personals, etc., divergents. Tornarem sobre aquest punt més avall.

Regional o independent?

L'estructuració autonòmica del sistema espanyol configura, al costat del sistema polític central/global, l'existència de disset sistemes polítics autònoms, d'autonomia —justament— variable. ¿Com es relacionen aquests sistemes (i, en particular, el català) amb el sistema general espanyol?

La primera gran novetat de l'actual situació política (si la comparem, per exemple, amb la situació durant la Segona República) és el fet que la majoria de l'espectre polític català està formada per partits orgànicament vinculats a partits ideològicament equivalents en l'àmbit general espanyol. No es tracta només de socialistes i comunistes; cal recordar també com Convergència Democràtica va empenyer l'intent fallit de crear un partit espanyol de centre reformista, el PRD, o com els democristians d'UDC han mantingut relacions més o menys difícils amb el Partit Nacionalista Basc i amb els sectors «populars» de la política espanyola.

Si els polítics catalans, doncs, estan més implicats que en el passat en la política general espanyola, això no té una traducció directa en el pla de les *élites* polítiques. L'existència d'un rígid sistema d'incompatibilitats entre funcions autonòmiques (o locals) i centrals fa impossible que la política catalana sigui un mer fragment regional de la política general espanyola. Només el Senat constitueix una excepció en aquest sentit, però cal recordar en aquest context el paper modest de la Cambra Alta en la vida espanyola, i la caracterització de *representants de la Comunitat Autònoma* que tenen els senadors designats pel Parlament.

Idènticament, no seria just subratllar només les connexions entre partits catalans i els seus *partners* espanyols sense observar immediatament la seva independència. No es tracta només del fet que PSC, PSUC i UDC (a més, per descomptat, de CDC i ERC) siguin partits jurídicament inde-

pendents, sinó sobretot que aquesta independència els és reconeguda i respectada pels seus homònims de la resta d'Espanya (no es vol dir, per descomptat, que això passi sense dificultats o sense debats). Els seus associats espanyols, en altres paraules, no operen sobre Catalunya en el mateix sentit o amb els mateixos criteris amb què operen en altres territoris espanyols; per dir-ho plàsticament, no es dona a Catalunya la figura del *cunero*.

En la primera etapa de la vida democràtica espanyola alguns catalans tenen un paper «estatal» de primera importància (recordem noms com ara Solé Tura, Roca o Martín Tovar en les primeres legislatures democràtiques); aquest paper després s'ha reduït considerablement, en bona part a conseqüència de la innegable pèrdua de pes de la institució parlamentària. La inclusió de catalans en els diversos governs González té més a veure amb la configuració de governs de partit que no amb una hipotètica via d'accés al poder central des d'institucions locals (amb la possible excepció del ministre Serra).

Élite professional o amateur?

La professionalització de la política com a característica de la política «moderna» és una dada suficientment coneguda per insistir-hi. Ara bé, professionalització no vol dir només retribució dels càrrecs públics; vol dir també unes expectatives de continuïtat en l'activitat política més enllà del destí electoral (és a dir, també professionalització de la funció opositora) i, d'altra banda, l'existència a disposició dels dirigents polítics d'uns recursos (en el sentit més ampli de la paraula) la distribució dels quals estructura l'*élite* política i les seves dinàmiques de canvi i de continuïtat.

Així entesa, l'*élite* política catalana apareix molt diferent de la del període republicà també en el sentit de la professionalitat. S'ha generalitzat el principi de la retribució dels càrrecs públics, tant de govern com representatius. Això ha donat lloc a tensions, tant en el Parlament de Catalunya (que fixa autònomament les retribucions dels diputats) com en el pla local (on no existeixen regles que fixin amb caràcter general les retribucions dels alcaldes i regidors).

No es troben pràcticament exemples de persones de gran fortuna personal (financers, empresaris, etc.), ni de persones dedicades a activitats parapolítiques (com il·lustraria la virtual inexistència de la figura del periodista de partit). D'altra banda, la feblesa organitzativa dels partits polítics no els permet, o només en mesura molt limitada, assumir els costos de la professionalització dels seus dirigents i representants públics.

L'existència d'una àmplia gamma d'entitats semipúbliques, de complicat *status* jurídic però nítidament dependents de les institucions polítiques, constitueix un ampli entramat que dona el suport essencial al personal polític català. A la inversa, en canvi, continua sent escàs el fenomen tan freqüent en la política espanyola del «funcionari-en-política», és a dir, del reclutament entre funcionaris per accedir als càrrecs de responsabilitat política: a Catalunya, els partits semblen continuar tenint un fort monopoli en la funció de reclutament del personal polític. A més, la tradició catalana d'escassa penetració a l'Administració fa que l'estoc d'alts funcionaris d'origen català sigui relativament reduït. És interessant en aquest sentit la comparació entre els consellers dels governs de la Generalitat i els governs centrals, tant en l'etapa UCD com en els governs González.

Manca, en canvi, el supòsit de fet necessari per aproximar-nos al fenomen de la «professionalització de l'oposició». No hi ha hagut un procés d'alternança política de suficient abast per examinar com es viu el pas a l'oposició dels més destacats governants, sia en l'àmbit local o de la Generalitat. Si excloem, com sembla correcte, el període de la Generalitat provisional, no existeixen suficients casos d'ex-consellers o d'ex-alcaldes per poder procedir a una anàlisi significativa.

Una élite homogènia o heterogènia?

Les característiques estructurals de l'élite política han tingut un paper essencial, encara que subjecte a forta polèmica, en la teoria elitista. Mentre que inicialment se subratllava la continuïtat (en termes de similitud social i actitudinal) entre cada un dels nuclis polítics i els grups socials que expressaven, la hipòtesi elitista fonamental és la de la *força homogeneïtat interna* de l'élite, per damunt de les fronteres polítiques o ideològiques. Aquesta tendència es reforça en els últims vint anys, però ara basant-se en factors com la desideologització de la vida política, la millora de les condicions generals de vida de la població (que determina un increment del nivell de formació i del nivell material de vida dels sectors més desposseïts) o, més recentment, la pèrdua de rellevància política (o, fins i tot, la hipotètica desaparició) de les classes socials.

Si prenem com a indicador les característiques del personal polític dels principals partits catalans, trobem uns quants elements que poden ser considerats rellevants. En primer lloc, les *élites* polítiques catalanes són un grup predominantment masculí (sense que de moment les mesures d'«ac-

ció afirmativa» adoptades per alguns partits hagin donat lloc a resultats visibles).

La distribució per edats mostra un primer element de contrast entre els partits d'esquerra parlamentària i les forces de centre i dreta. En els partits d'esquerra continua tenint un pes essencial la «generació antifranquista», la dels nascuts aproximadament entre 1940 i 1955, és a dir, la generació que es va iniciar a l'activitat política durant el franquisme i que va protagonitzar el període més actiu de l'oposició clandestina, del canvi de règim i de la transició. És significatiu el fet que a CDC el grup més important és més gran, i que es tracta en bon nombre de persones nascudes en els anys trenta, o poc abans.

Ara bé, si dels nivells centrals dels partits passem a les estructures locals, la imatge es torna menys nítida, ja que els Ajuntaments catalans ofereixen una imatge força «jove», amb una certa independència de la influència relativa dels diversos partits a cada municipi.

La qüestió de la immigració, si bé ha perdut bona part de la (moderada) virulència que havia tingut, continua tenint un pes visible. Les dades del problema són bastant clares: les posicions clau en el sistema polític català són ocupades per nascuts a Catalunya; la presència de nascuts a la resta d'Espanya va lligada, amb poques excepcions, a socialistes i comunistes; freqüentment (i, a primera vista, de manera paradoxal), els immigrants en posicions polítiques rellevants tenen un nivell educatiu i de qualificació més alt que els nascuts a Catalunya. La paradoxa no és tal: el handicap que han de salvar els immigrants és de tal natura que només el poden superar amb nivells de qualificació i de dedicació més alts (el mateix fenomen es dona, *mutatis mutandi*, amb la incorporació de dones a funcions polítiques directives).

Pel que fa al binomi nivell d'estudis - categories socio-professionals, la dada més rellevant és que el perfil que ofereixen els partits de l'esquerra és gairebé l'invers que el dels partits del centre i la dreta. Per socialistes i comunistes, els grups predominants són les persones sense estudis, o amb estudis primaris, i les persones amb títol universitari. Al centre i la dreta, aquests grups tenen un pes inferior, a favor d'un pes més alt dels nivells intermedis (batxiller, estudis de grau mitjà). En el terreny professional, l'esquerra es nodreix fonamentalment d'assalariats (manuals, funcionaris de nivell mitjà, tècnics), mentre que alts professionals, directius, empleats i petits i mitjans empresaris són el nucli fonamental del centre i la dreta.

Una qüestió important, però poc estudiada, és la de considerar, no ja el nivell formatiu assolit, sinó el tipus de formació. Així, entre titulats superiors, seria interessant observar si algunes titulacions són més freqüents en un o altre camp. L'evidència existent és fragmentària, però un element

que sembla rellevant és el del predomini del *generalista* (tradicional, com l'advocat, o més «modern»: l'economista), en detriment dels «tècnics». Només a tall d'hipòtesi, es podria suggerir que el pes dels tècnics en l'activitat política va ser important en els anys del canvi de règim (recordeu, per exemple, el paper d'alguns col·legis professionals), i que aquest pes ha anat minvant fins al moment present, en benefici dels «generalistes».

Finalment, un punt insuficientment explorat és el de la connexió entre l'activitat política i els interessos socials organitzats; bé pel que fa a les connexions personals entre polítics i determinats grups d'interès, bé pel que fa a l'efectiva influència dels grups socials en l'adopció de decisions, es tracta d'un dels grans buits de la recerca politològica entre nosaltres. Només de manera molt preliminar sembla poder-se observar que la forta connexió amb les respectives centrals sindicals per part de socialistes i comunistes ha estat sovint un factor de conflictivitat més que d'efectiva aportació a l'acció política. Per CDC, en canvi, sembla haver-se registrat un procés de progressiva captació de la confiança dels sectors econòmicament més influents i de l'opinió conservadora. Ha calgut la desaparició de la UCD i la constatació del sostre d'AP/PP, tant a Catalunya com a la resta d'Espanya, perquè CDC pogués atreure d'una manera estable (encara que potser utilitària i instrumental) l'adhesió electoral i política de la dreta catalana no catalanista.

Si d'aquesta panoràmica necessàriament ràpida i deliberadament impressionista d'algunes de les característiques dels partits catalans se'n pot derivar alguna conclusió, aquesta ha de ser que entre les forces polítiques de Catalunya existeix un nombre important de diferències significatives, i que aquestes van en el sentit esperat, atesos els grups socials que donen suport a les diverses famílies polítiques. No es donaria, per tant, el supòsit d'una completa homogeneïtat de l'élite política catalana, encara que cal afegir immediatament que els elements d'aproximació són importants, i que manca explorar tot un capítol que en una societat de les dimensions de la catalana pot ser important, que és la qüestió de les *connexions familiars* existents. La hipòtesi de, dient-ho brutalment, unes quantes famílies de «senyors» que es retroben en els diversos nivells del sistema polític, per damunt de les fronteres entre partits, continua sent avui una hipòtesi incontrastable.

QUESTIONS PENDENTS

Després d'aquesta panoràmica, un nombre de qüestions clau continua inexplorat. En uns casos això és obligat: qüestions com l'autoreproducció de l'*élite* política a través del temps o la utilització de les institucions polítiques com a plataforma de llançament cap a instàncies superiors només poden ser estudiades en una dimensió temporal més extensa que l'experiència democràtica viscuda des de l'any 1977.

En altres casos, es tracta d'autèntiques llacunes que ja haurien de començar a abordar-se, entre les quals em permeto apuntar com a essencials la de l'anàlisi dels grups d'interessos socials, les *élites* burocràtiques i les seves connexions polítiques, i l'entramat d'organitzacions i entitats que envolten algunes institucions polítiques, mobilitzant recursos personals i pressupostaris d'enorme importància, tant en termes quantitius com per la seva influència en termes més generals (penso en elements com la situació del món cultural a Catalunya, o en tot l'entorn olímpic). Un programa de recerca en aquestes línies vindria, sens dubte, a matisar i potser a rectificar substancialment els elements que aquí hem avançat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Com he observat en el cos d'aquest treball, hi ha un cert volum de recerca acadèmica publicada sobre els governants (en sentit ampli) de la Catalunya actual. Entre aquesta, mencionem:

- A. de Alfonso, «Los "altos cargos" de la Generalitat: ¿administradores o políticos?», *REP*, 25 (1982): 81-100.
- J. Botella, J. Marcet. «La inmigración en Cataluña: electores, partidos y representación política», *Sistema*, 45 (1981): 53-73.
- J. Botella, J. Capó, J. Marcet. «Aproximación a la sociología de los partidos políticos catalanes», *Revista de Estudios Políticos*, 10 (1979): 143-206.
- J. Capó. «Itineraris culturals i militància política», *Taula de Canvi*, 23/24 (1980).
- J. Capó, J. Botella. «Las élites intermedias de los partidos españoles: resultados preliminares», a AA.VV., *Problemas actuales del Estado social y democrático de Derecho*, Alacant (Publicacions de la Universitat d'Alacant), 1985: 89-102.
- J. Capó et al. «La formación de una élite política local», *Revista de Estudios Políticos*, 59 (1988): 199-224.
- G. Colomé. «El Partit dels Socialistes de Catalunya» (Tesi de Doctorat, UAB, 1988, de propera publicació a Ed. 62).
- J. Marcet. *Convergència Democràtica de Catalunya. El partit i el moviment polític*, Barcelona, Ed. 62, 1984.
- I. Pitarch, J. Subirats. «Els diputats al Parlament de Catalunya», *Perspectiva Social*, 16 (1980): 63-116.
- I. Pitarch, et al. *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui (1977-1979)*, Barcelona, Ed. 62, 1980.

No s'ha de creure que només sigui rellevant la literatura acadèmica. Hi ha dades i reflexions penetrants sota la frondositat de l'obra de Jaume Lorés (*La transició a Catalunya* [1977-1984], Barcelona, Empúries, 1985), de la mateixa manera que en les memòries de personalitats tan diverses com Carlos Barral, Salvador Pàniker o Oriol Bohigas. També la novellística catalana recent (i en especial el subgènere èpic de la «nocturnitat urbana») pot oferir més d'una intuïció utilitzable en el nostre marc.